

هفتاد و نهم

زیبایی آفرینش

نیست گوشه‌ای که می‌شود آوازی تورا

بیده‌ای نیست بیزد رخ زیبای تورا

امام خمینی (ره)

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با جلوه‌های گوناگون آفرینش (علم)
- ۲- تقویت نگاه توحیدی و تأمل در آفرینش و آثار صنع الهی (ایمان)
- ۳- آشنایی گسترده‌تر با ویژگی‌های زبان ادبی و بادآوری آرایه‌های تشخیص، تشبیه و مراعات نظیر و... (علم)
- ۴- تقویت خوانش متن با لحن مناسب (عمل)
- ۵- شناخت ویژگی‌های ساختاری و محتوایی متن درس (تفکر)
- ۶- توجه به آموزه‌های اخلاقی متن درس (اخلاق)
- ۷- کاربردی آموزه‌های محتوایی متن درس در حوزه مهارت‌های نوشتاری، گفتاری و رفتاری (عمل)

روش‌های تدریس پیشنهادی

- کارایی گروه
- بارش مغزی
- پیش‌سازمان دهنده و ...

کار افزارها و رسانه‌های آموزشی

کتاب‌های مرتبط با درون‌مایه و مضمون درس، تخته، گچ، ماژیک، عکس، فیلم و ...
ارائه این درس چنانچه با فیلم‌های مستند و با موضوعاتی درباره پدیده‌های جهان همراه شود،
فرایند تدریس اثرگذارتر می‌شود.

درنگی در متن

قالب شعر : قصیده است و در آن از مراعات نظیر و تشخیص (انسان نمایی) تشبیه، تضاد یا طباق استفاده شده است.

مراعات نظیر و تشخیص (انسان نمایی) :

کوه و دریا و درختان همه در تسبیح اند / نه همه مستمعی فهم کنند این اسرار
حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار / خبرت هست که مرغان سحر می‌گویند
تشبیه : تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش

تضاد یا طباق : لیل و نهار - خواب و بیدار - گل و خار .

شعر «آفرینش همه تنبیه خداوند دل است»، از بخش مواعظ کلیات سعدی انتخاب شده است.

اصل شعر، چهل و سه بیت دارد که به صورت تلخیص در کتاب درسی آمده است.

«مواعظ» جِ موعظه در لغت به معنی پندها و اندرزها است.

به شعرهای حکمی، مواعظ می‌گویند و شامل اندرزها و پند و نصایح است. گاه مواعظ در شعر

به شیوه غیرمستقیم در قالب داستان‌ها و حکایت‌ها و گاه به صورت مستقیم در قالب قصیده - غزل و قطعه بیان می‌شوند.

بیت اول : در این بیت به اعتدال ربیعی (بهاری) که شب و روز یکسان است، اشاره شده است.
بیت سوم : نقش عجب : عجب، اسم مصدر است به معنای «شگفتی و تعجب»، ولی سعدی در این بیت از معنای دیگر این واژه به مفهوم «شگفت آور» بهره گرفته است.
بیت چهارم : این بیت اشاره دارد به آیه «تسبیح له السموات السبع و الارض و من فیهن ...» : هفت آسمان و هر چه در آنهاست، همه به ستایش و تزیین خداوند مشغول اند... (سوره الاسراء، آیه ۴۴) و آیات دیگر ...
بیت هفتم : که تواند که دهد... ، این بیت در مفهوم «استفهام انکاری» به کار رفته است، یعنی هیچ کس نمی‌تواند... .

فعالیت‌های نوشتاری

در فعالیت‌های نوشتاری این درس به هدف‌های زیر توجه کنیم :

تمرین یکم :

- باز خوانی متن

- شناخت واژگان و مترادف‌های آنها

- تقویت مهارت املا

نمونه : شگفت = عجب / آگاهی = تنبیه / ستایش خداوند = تسبیح / شنونده = مستمع /

نادانی = جهل و ...

تمرین دوم :

- یادآوری آرایه‌های جان بخشی، تشبیه و ...

- تقویت تفکر در حوزه زبان ادبی

نمونه : جان بخشی : مرغان سحر می‌گویند، ... نرگس بیدار

- تشبیه : خواب جهالت، تا کی آخر چو بنفشه ...

تمرین سوم :

- تقویت نگاه توحیدی مخاطبان
- مقایسه انسان‌های خردمند و انسان‌های ساده اندیش و ناآگاه
- تقویت مهارت تفکر به مهارت نوشتار

اطلاعات تکمیلی

روش‌های فعالیت محور و گروهی به مطالعه، کار و تجربه نیازمند است. معلمانی که در این روش‌ها تجربه اندوخته‌اند، لذت آن را یافته و محیط آموزشی خود را پویاتر ساخته‌اند. مطالعه یافته‌های زیر درباره کار گروهی، راهی به مقصود است.

ایجاد ارتباط و انگیزه سازی : تقویت و برانگیختگی روانی دانش‌آموزان از طریق فعالیت جمعی و خواندن یکی از سروده‌های سعدی یا پخش سروده از طریق نوارهای صوتی مجاز، پرسش‌های مناسب در زمینه شعرهای (مواعظ) سعدی در بدو ورود به کلاس و ایجاد ارتباط عاطفی بین دانش‌آموزان پیشنهاد می‌شود.

ویژگی‌های روش‌های فعالیت محور : روش‌های مذکور، گروه‌های دانش‌آموزی را به صورت گروه، شماره و اسم معرفی می‌کند. چرا که این روش در بین گروه‌ها یک نوع نظام مدیریتی منظم و سازمان یافته ایجاد می‌کند که نه تنها باعث بالا بردن همکاری‌های متقابل در فراگیران می‌شود، بلکه از بروز بی‌نظمی، جلوگیری می‌کند. تأثیر دیگر این روش‌ها شناسایی و دسترسی سریع معلم به اعضای گروه می‌باشد. آموزش‌های گروهی، فرایندی است که از طریق آن می‌توان فعالیت‌های گروهی را که مستلزم کار جمعی است، به حداکثر رساند.

در این جا به برخی از برتری‌های این روش‌ها اشاره می‌شود :

- ۱- پیشرفت تحصیلی
- ۲- تفکر نقادانه
- ۳- تعامل گروهی
- ۴- خودباوری
- ۵- نگرش‌های مثبت
- ۶- احترام متقابل
- ۷- مسئولیت پذیری
- ۸- همبستگی درونی
- ۹- نقد کار گروهی و ...

ساخت گروه : برای بار اول ممکن است که معلم اجازه دهد تا دانش‌آموزان خود گروه‌ها را تشکیل دهند. در تشکیل گروه‌ها سعی می‌شود از گروه‌های ناهمجنس (به لحاظ فیزیکی - علمی - سنی)

استفاده شود. از راه‌های تشکیل گروه‌ها به صورت ناهمگون، روش‌های زیر پیشنهاد می‌شوند:

۱- نظرخواهی از دانش‌آموزان

۲- از طریق اخذ آزمون‌های متعدد

۳- انتخاب راهنمای آموزش

تشکیل گروه‌ها از طریق آزمون یکی از مناسب‌ترین روش‌ها به حساب می‌آید، بدین صورت که بعد از چند ارزیابی و کسب میانگین نمرات، دانش‌آموزان را رتبه‌بندی کرده و برای یک گروه چهار نفری یک نفر از بالاترین درجه، یکی از پایین‌ترین درجه و دو نفر از میانه نمرات بالا و پایین انتخاب می‌شوند. این کار تا تشکیل کامل تیم‌ها ادامه می‌یابد.

توصیه‌ها و نکات کلیدی و مهم درس

چون قصیده سعدی در فصل زیبایی آفرینش آمده، برای تحقق اهداف فصل لازم است شیوه‌ها و مهارت‌های بهره‌گیری از نعمت‌های خداوند و چگونگی ستایش و حمد و شکرگزاری از نعمت‌ها، تبیین و تحلیل شود و سعی گردد دانش‌آموزان با تصویر کلی شعر هم‌حسی کنند. این درس با طرح آیات و نشانه‌های حق تعالی در آفرینش و نیاز انسان به پروردگار همراه است. در این سروده زیبا، شاعر پدیده‌های هستی را در حال نیایش و ستایش پروردگار یافته است و به این نکته اشاره دارد که با نگاه جست و جوگرانه به پدیده‌های گوناگون آفرینش می‌توان به شناخت خداوند دست یافت.

سعدی و آثارش: ابو محمد مُصلح بن عبدالله، معروف به سعدی شیرازی، شاعر و نویسنده پارسی‌گوی ایرانی است. مقامش در نزد اهل ادب تا بدان جاست که به وی لقب «استاد سخن» داده‌اند. آثار معروف او عبارت‌اند از:

۱- «سعدی‌نامه» یا همان بوستان که کتابی است منظوم بروزن شاهنامه فردوسی در اخلاق که نظم

آن را در ۶۵۵ هـ. ق به پایان برده است و در ده باب تألیف و به بوبکر بن سعد زنگی تقدیم شده است.
۲- گلستان: کتابی است که یک سال پس از اتمام بوستان یا (سعدی نامه) آن را به نثر آهنگین و آمیخته به نظم در هشت باب نوشته است.

۳- غزلیات سعدی در چهار بخش طَبِیَّات - بدایع - خواتیم و غزلیات قدیم گردآوری شده است. قصیده‌ها، قطعه‌ها، مواعظ و... همراه با آثاری که یاد شد، در مجموعه‌ای به نام کلیات سعدی به چاپ رسیده است.

سعدی به احتمال قوی در یکی از سنوات ۶۹۰ یا ۶۹۱ یا ۶۹۴ فوت کرده است و چنان که از قصاید و مدایح او برمی‌آید، اشعاری از او در دست است که در حدود سال ۶۸۰ به رشته نظم کشیده شده است.

ادبیات اندرزی و تعلیمی: گرایش به ادبیات اندرزی و تعلیمی را در نظام رفتاری و ارزشی جامعه می‌توان یافت و از طریق پیشینه ادبیات اخلاقی و پندنامه آن را جست و جو کرد. در بررسی کمیت آثار اخلاقی و اندرزی، عواملی چون ساختار سیاسی جامعه و حکومت‌گران، ساختار فرهنگی و سنت‌های قومی - نژادی و اعتقادی، قابل تأمل است.

ملاک سنجش ارزش‌ها در هر زمان و مکان متغیر است و چون ارزش‌ها وابسته نگرش اخلاقی انسان‌اند و با عواملی چون سیاست و فرهنگ یک جامعه تغییر می‌کنند، پس دگرگون شونده هستند. دگرگونی نگرش انسان‌ها تغییرات بسیاری را در ارزش‌ها ایجاد می‌کند. ارزش‌های اخلاقی چون به رفتار و حالات نفسانی انسان و به عوامل مختلف زمانی و مکانی بستگی دارند، از این جهت قابل دگرگونی هستند. برای مقابله با این عناصر نامطلوب، شاعران و نویسندگان لزوم توجه به چنین مسائلی را از جهات فرهنگی حس کرده‌اند و با ابزار اندرز به مقابله با آن پرداخته‌اند.

حکایت، یک نوع داستانی کوتاه است با طرحی ساده که یک عمل اصلی بیشتر ندارد و اعمال دیگر آن فرعی‌اند و حول محور همان عمل می‌چرخند.

سفر در خود

حکایت

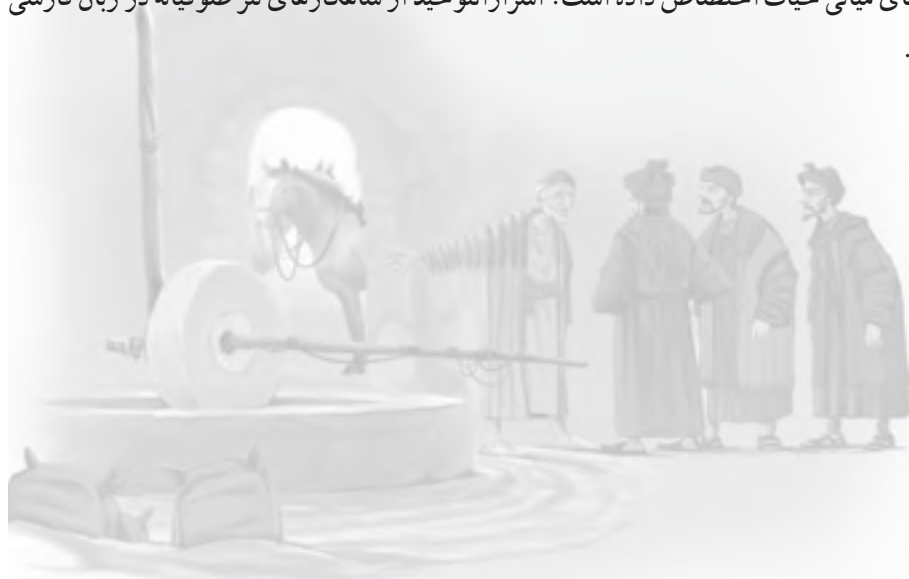
عرفا، به وجود نوع حکایت در سخن پردازی صوفیانه آگاهی داشته‌اند و حتی شماری از آنان در حکایت پردازی شهره بوده‌اند. عرفا در پرده عمل شخصیت‌های حکایت‌هایشان، حقیقتی را می‌جویند که برای دیگران ناپیداست، اما برای آنان وجود دارد و بدین گونه مرز عینیت و ذهنیت را در هم می‌پیچند. (زبان عرفان، علیرضا فولادی، ۱۳۸۹)

در تمثیل‌های عرفانی، جانوران، گیاهان و اشیا نشانه‌ای از ویژگی‌های انسانی را به همراه دارند. در این حکایت «آسیاب» نمادی از انسان آزاده‌ای است که همواره مراقب احوال خویش است و آنچه را که در شأن انسانی خود نمی‌داند، از خود دور می‌سازد. بیت‌های زیر از نظامی به گونه‌ای با این حکایت پیوند دارند:

چون چه مستان، مدار در چنگ بستان و بده چو آسیاب سنگ
چون بستانی بیایدت داد کز داد و ستد، جهان شد آباد

محمد بن منور از نوادگان شیخ ابوسعید ابوالخیر (عارف روشن ضمیر خراسان) است. تألیف کتاب پس از حمله غزان و ویرانی‌هایی که در شهرهای خراسان - به ویژه در میهنه، زادگاه شیخ ابوسعید به جا نهادند - به احتمال زیاد در حدود سال ۵۷۰ هجری پایان پذیرفته است.

محمد بن منور کتاب خود را به سه باب تقسیم کرده و به ویژه باب دوم را به بیان حالات شیخ در سال‌های میانی حیات اختصاص داده است. اسرار التوحید از شاهکارهای نثر صوفیانه در زبان فارسی است.

عجایبِ صنَعِ حقِ تعالی

۲

درس دوم

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی بیشتر با یکی از متن‌های تاریخی نثر فارسی (کیمیای سعادت، امام محمد غزالی) (علم)
- ۲- تقویت خوانش رسای متن با لحن و آهنگ مناسب (عمل)
- ۳- تقویت توجه نسبت به طبیعت به عنوان رکن اصلی آفرینش خداوند متعال (تفکر)
- ۴- بازآموزی و توسعهٔ آموخته‌های دانش‌آموزان در زمینهٔ وابسته‌های گروه اسمی (علم)
- ۵- تقویت نگرش مثبت نسبت به «آفریده‌های پروردگار» (ایمان)
- ۶- تقویت کاربست آموزه‌های محتوا در فعالیت‌های نوشتاری و گفتاری (عمل)
- ۷- رعایت ارزش‌های اخلاقی، دینی و فرهنگی ایران زمین (اخلاق)

روش‌های تدریس پیشنهادی

- بحث گروهی
- گردش علمی و مشاهده
- کارایی گروه و...

کار افزارها و رسانه‌های آموزشی

کتاب‌های مرتبط با درون‌مایه و مضمون درس و نویسنده، تخته، گچ، ماژیک، عکس، فیلم و... در هنگام ارائه این درس چنانچه تصاویر یا فیلم‌هایی درباره‌ی شگفتی‌های آفرینش به تصویر کشیده شود، فرایند تدریس مؤثرتر خواهد بود.

درنگی در متن

این درس از کتاب «کیمیای سعادت» امام محمد غزالی به فراخور دانش‌آموزان پایه نهم متوسطه انتخاب شده است.

لحن غالب متن، تعلیمی است و نویسنده به حکم آموزه‌های قرآنی نظیر: «فلینظر الانسان الی طعامه (۲۴- عبس)، فلینظر الانسان مم خلق (۵- الطارق)، أفلا ینظرون الی الإبل کیف خلقت (۱۷- العاشیة) و...» فراگیران را به خوب دیدن و خوب اندیشیدن درباره‌ی آفریده‌های خداوند فرا می‌خواند.

از آرایه‌هایی که در این متن به کار رفته است می‌توان به: مراعات نظیر (آسمان، آفتاب، ماه، ستارگان و...) تضاد (بر و بحر/ سخت و لطیف و...) تشبیه (زمین،... چون دیبای هفت رنگ گردد/ این عالم، خانه‌ی خداست و...) کنایه (چشم باز کن: به دقت تفکر کن) و... اشاره کرد.

در فعالیت‌های نوشتاری این درس به هدف‌های زیر توجه کنیم :
 تمرین یکم :

- بازخوانی متن
- شناخت واژگان مترادف
- شناخت واژگان با نشان آوایی یکسان، مانند: (ث، س، ص، ز، ذ...).
- نمونه : سرگشته (مدهوش)، رنگین کمان (قوس قزح)، آفرینش (صنع) و ...

تمرین دوم :

- یادآوری گروه اسمی
- شناخت بیشتر هسته و انواع وابسته
- این تمرین به دنبال تشخیص انواع وابسته‌ها و هسته گروه اسمی است. به یاد داشته باشیم معمولاً اولین کسره اضافه یک اسم، نشانه مناسبی برای تشخیص هسته گروه اسمی است :
- نمونه : سنگ سخت و آب لطیف : (سنگ = هسته / سخت = وابسته و صفت بیانی / آب = هسته / لطیف = وابسته و صفت بیانی)
- این همه آیات : (این = وابسته، صفت پیشین اشاره‌ای / همه = وابسته، صفت پیشین مبهم، آیات = هسته) و ...

تمرین سوم :

- تقویت درک متن
- ترغیب فراگیر به شناخت عمیق تر آفرینش خداوند
- پرهیز از ساده اندیشی
- تقویت مهارت نوشتاری

نثر فارسی داستان مفصلی دارد که بیان کامل آن در صفحاتی محدود غیر ممکن است، زیرا انواع نثر فارسی را از جهات مختلف بررسی می‌کنند؛ مثلاً از نظر تاریخی، سبک‌شناسی، معنایی و ... اما آن تقسیم‌بندی که از اهمیت بیشتری برخوردار است، تقسیم‌بندی از جنبه سبک‌شناسی است که انواع نثر از این نظر عبارت‌اند از :

۱- نثر مرسل

۲- نثر فنی

۳- نثر موزون

در نگارش کتب علمی و صوفیانه بیشتر از نثر مرسل یا ساده استفاده می‌شد و کتاب کیمیای سعادت محمد غزالی نیز که کتابی اخلاقی است و در آن افکار عرفانی هم دیده می‌شود به نثر مرسل نگاه‌شده شده است.

حجّة الاسلام ابو حامد محمد بن غزالی از متکلمان و متفکران بزرگ و از نویسندگان و مؤلفان نام‌آور به زبان پارسی و عربی است. وی به سال ۴۵۰ هجری در طبران توس ولادت یافت. پدرش محمد بن محمد مردی معتبد بود و پیشه بافندگی داشت و لقب غزالی از همان پیشه پدر اوست. در سال ۴۸۸ یعنی در ۳۹ سالگی تحوّل در روح او پدید آمد، چنان که دست از مقامات دنیوی برداشت، برادر خود احمد غزالی را در تدریس نظامیه جانشین خود ساخت و در ظاهر به قصد سفر حج و در باطن به اندیشه سیر و سلوک و مجاهدات و ریاضت، از بغداد بیرون رفت و از سال ۴۸۸ تا ده سال در بلاد شام و جزیره و بیت المقدس و حجاز به سر برد و در تمام این مدت پیوسته به زهد و ریاضت و تصنیف اشتغال داشت تا در ۴۹۸ به توس بازگشت و یک سال بعد به درخواست سلطان سنجر و الزام وزیرش فخر الملک بن نظام الملک (م ۵۰۰ هـ) از توس به نیشابور رفت و در نظامیه آن شهر به تدریس نشست و تا سال ۵۰۰ در این سمت باقی بود و در آن سال به توس بازگشت و در خانقاه و مدرسه‌ای که نزدیک خانه خود داشت به ارشاد و تعلیم شاگردان اشتغال ورزید و دیگر دعوت‌های مبرم سلاطین و رجال را برای تدریس در مدارس نظامیه نیشابور یا بغداد نپذیرفت و به درگاه سلاطین نرفت و از هیچ کس مالی قبول نکرد و همچنان در زهد و قناعت بزیست تا در سال ۵۰۵ در توس درگذشت و در طبران به خاک سپرده شد.

در میان آثار نغز او مهم‌تر از همه کتاب کیمیای سعادت است. این کتاب خلاصه‌ای از احیاء العلوم

است و غزالی آن را بعد از بازگشت از سفر ده ساله خود میان سال‌های ۵۰۰-۴۹۰ هجری نوشت. کیمیای سعادت در چهار عنوان و چهار رکن نهاده شده است. چهار عنوان در «شناختن نفس خویش» و «شناختن حق تعالی» و «شناختن دنیا» و «شناختن آخرت» و چهار رکن در عبادات، معاملات، بریدن عقبات راه دین و منجیات است.

غزالی این عنوان‌ها را بدان نظر ترتیب داد که کیمیای سعادت را به دست خواننده دهد تا او به یاری آن کیمیا، خود را از صفات نقص پاک و برهنه کند و به صفات کمال آراسته شود، از همه چیزها گسسته گردد و خود را به تمامی به خدای دهد و در او خرد ناچیز شود. یعنی به همان سعادت غایی که صوفیان می‌خواهند، برسد. پس می‌بینید که غزالی اگر چه کتاب خود را به ظاهر چون یک کتاب اخلاق نوشته و آن را مبتنی بر دین کرده، در حقیقت نظر خانقاهیان را در آن دنبال نموده و اندیشه خود را، بدان گونه که بعد از انقلاب احوال یافته بود، در آن به کار برده است.

برادر او احمد غزالی نیز از افراد سرشناس و مشهور قرن پنجم بود که کتاب سوانح العشاق او معروف است. کیمیای سعادت، احیاء علوم الدین، مقاصد الفلاسفه، نصیحه الملوک، معیار العلم، المنقذ من الضلال، تهافت الفلاسفه، فضایل الانام و ... از آثار امام محمد غزالی است. اشعاری به فارسی به وی نسبت داده‌اند، این رباعی از آن جمله است:

کس را پس پرده قضا راه نشد وز سر قدر هیچ کس آگاه نشد
هر کس ز سر قیاس چیزی گفتند معلوم نگشت و قصه کوتاه نشد

این بخش ویژه همکاران ارجمند است و تدریس آن در کلاس ضروری نیست.

وابسته‌های اسم

اسم اهمیت زیادی در جمله دارد، به همین دلیل، مقوله صفت و برخی مقوله‌های دیگر با آن به کار می‌رود. وابسته‌های اسم شامل اسم، صفت، گروه حرف اضافه‌ای و جمله است که چیزی به معنی اسم می‌افزاید و یا توضیحی درباره آن می‌دهند. وابسته‌های اسم از این نظر دو نوع است:

الف) پیشین

ب) پسین

وابسته‌های پیشین و صفی

۱- صفت اشاره، مانند: این کتاب را بگیر.

- ۲- صفت پرسشی، مانند: چند ماه به آخر سال مانده است؟
- ۳- صفت تعجبی، مانند: عجب انسان با اخلاقی است!
- ۴- صفت مبهم، مانند: هر فصلی لذت بخش است.
- ۵- صفت شمارشی اصلی، مانند: صد سال یک قرن است.
- ۶- صفت شمارشی ترتیبی با پسوند صرفی «□- مین»، مانند: سومین کتاب استاد چاپ شد.
- ۷- صفت عالی، مانند: بزرگ‌ترین خصلت، گذشت و فداکاری است.

وابسته‌های پیشین غیر وصفی

- ۱- شاخص، مانند: خواجه عبدالله انصاری مناجات نامه دل انگیزی دارد.
- ۲- ممیز، مانند: یک فروند کشتی پهلو گرفت.

وابسته‌های پسین وصفی

- ۱- صفت بیانی ساده، مانند: موی سیاه، انسان عاقل
- ۲- صفت بیانی مرکب، مانند: دانشجوی روشن دل، جوان خوش اندام
- ۳- صفت شمارشی ترتیبی با تکواژ صرفی «□- م»، مانند: نفر ششم، ردیف هجدهم
- ۴- صفت فاعلی، مانند: مرد دونده، نیروی تراشکار
- ۵- صفت مفعولی، مانند: گوشت پخته، آدم گرفتار
- ۶- صفت نسبی، مانند: لهجه تهرانی، حرکت کودکانه
- ۷- صفت لیاقت، مانند: کوه‌های دیدنی، سخنان شنیدنی
- ۸- صفت تفضیلی، مانند: مرد برتر، دانش‌آموز شاداب‌تر

وابسته‌های پسین غیر وصفی

از وابسته‌های پسین غیر وصفی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- وابسته اسمی (اضافه): دیوار کلاس
- ۲- وابسته اسمی تشبیهی: روی ماه
- ۳- وابسته بدلی: احمد، پسر عموی نادر، از مسافرت آمد.
- ۴- وابسته گروه حرف اضافه‌ای: گروهی از دانشجویان

علی اسفندیاری (نیما یوشیج) در آبان سال ۱۲۷۶ در یوش مازندران به دنیا آمد و در دی ۱۳۳۸ در تهران درگذشت. وی بنیان‌گذار شعر نو (شعر نیمایی) در زبان فارسی است. کودکی را در آرامش کوهستان و میان شبانان گذراند و خواندن و نوشتن را نزد ملای ده آموخت. دوازده ساله بود که با خانواده‌اش به تهران آمد و پس از گذراندن دورهٔ دبستان در مدرسهٔ سن لویی به فراگیری زبان فرانسه پرداخت. با تشویق نظام وفا، شاعر و معلم مدرسه، نخستین اشعارش را سرود. در سال ۱۲۹۸ کارمند وزارت مالیه شد اما هیچ‌گاه دل به کار اداری نبست. از سال ۱۳۰۶ به بعد به همراه همسرش — عالیه جهانگیر — در شهرهای شمال کشور به تدریس پرداخت، اما این کار نیز ثباتی نداشت و همراه با دوره‌های بیکاری بود. خانوادهٔ نیما از سال ۱۳۱۴ مجدداً ساکن تهران شد. نیما هیچ‌گاه از نظر شغلی و مالی سروسامانی نیافت و سال‌ها به انتظار خدمت در تهران به سر برد. گاه به زادگاهش یوش می‌رفت. هنگام بازگشت از یکی از این سفرها به

سرماخوردگی و ذات‌الزیه دچار شد و پس از مدتی در گذشت. مجموعه اشعار و نامه‌های او به همت سیروس طاهباز منتشر شده است.

شعر نیمایی سبکی از شعر معاصر فارسی است که نخستین نمونه شعر نو در ادبیات فارسی بوده و برآمده از نظریه ادبی نیما یوشیج شاعر معاصر ایرانی است. تحوّل که نیما انجام داد در دو حوزه فرم و محتوای شعر کلاسیک فارسی بود. با انتشار شعر «افسانه»، نیما بیانیه شعر نو را مطرح کرد که تفاوت بزرگ محتوایی با شعر پیشین پیش از وی داشت.

نیما با ادب کلاسیک ایران آشنا بود. قصه رنگ پریده (نخستین اثر منظوم نیما) نزدیک به پانصد بیت است که به وزن مثنوی مولوی (بحر هزج مسدّس) سروده شده است. او در دیوان‌های شاعران تفحص کرده و از سبک سخن سرایی کهن و فن شعر ادیبانه آگاه بود. شعرهای نخستین او در قالب‌های کهن شعر فارسی سروده شده است.

نیما در این شعر از دو نماد (کرم و مرغ خانگی) و با بهره‌گیری از آیین مناظره پیام خویش را با مخاطبان در میان می‌گذارد. کرم، نماد شخصیتی است که در پی تحوّل و ارتقای مثنی در زندگی خویش است؛ در مقابل مرغ خانگی که جایگاه اصلی او در بیکران آسمان است، خویشتن خویش را فراموش کرده و به زندگی زمینی دل باخته است. نیما با تیزهوشی در بیت پایانی مخاطب شعر را با طرح پرسشی که ناظر بر خودآگاهی و بازگشت به اصل خویش است، به درنگ و تفکر وا می‌دارد.

۴

شکفتن

شکفتن

خوامی بخوان و خواه بخوان، ما نوشته ایم

در زندگی، مطالعه دل نغمه است

عبدالقادر بیدل

مثل آینه ، کار و شایستگی

۳

درس سوم

اهداف آموزشی

- ۱- ایجاد نگرش مثبت نسبت به مسئله بلوغ و دوره جوانی و نوجوانی (باور)
- ۲- آشنایی با آموزه‌های تربیتی و اخلاقی در احادیث و کلام شاعران و نویسندگان (علم)
- ۳- تقویت روحیه نقد و نقدپذیری و نقد آثار و کردار (عمل)
- ۴- آشنایی با «پرسش انکاری» در زبان فارسی (علم)
- ۵- توجه بیشتر به ارزش‌های اجتماعی (اخلاق)
- ۶- توانایی درک معانی جمله‌ها و بیت‌های متن درس (تفکر)
- ۷- تقویت کاربردی آموزه‌های محتوا در فعالیت‌های نوشتاری، گفتاری و رفتاری (عمل)

روش‌های تدریس پیشنهادی

- روشن سازی طرز تلقی
- پرسش و پاسخ
- کارایی گروه و...

کار افزارها و رسانه‌های آموزشی

کتاب‌های مرتبط با درون مایه و مضمون درس، تخته، گچ، مازیک، عکس، فیلم و... در ارائه این درس چنانچه تصاویر یا فیلم‌هایی دربارهٔ جوانان یا نوجوانان موفق به نمایش درآید، فرایند تدریس را جذاب‌تر می‌کند.

درنگی در متن

متن درس سوم از دو بخش نظم و نثر شکل گرفته است. بخش اول را آموزه‌هایی تشکیل می‌دهد که قدرت نقد پذیری نوجوان را با لحنی تعلیمی تقویت می‌کند؛ در ادامه، شعری از پروین اعتصامی به بخش اول پیوند می‌خورد که در هر بیت با بیانی آموزنده، مخاطبان نوجوان را به بهره‌گیری از اندرزهای فرهیختگان تشویق می‌کند.

بیت دوم شعر پروین دارای استفهام انکاری است. در بیت چهارم، کنایه و ضرب‌المثل دیده می‌شود. بیت ششم یادآور بیت معروف مولوی است: آینه‌ات دانی چرا غماز نیست؟/ زانکه زنگار از رخسار ممتاز نیست. آینه، نماد پاکی و بی‌آلایشی روح و معنویت انسان است که تا زمانی که گرفتار آلودگی‌های جهان مادی نشده، حقیقت جهان را به صاحبش باز می‌تاباند. بیت پایانی یادآور شعر معروف رودکی است:

هر که ناموخت از گذشت روزگار نیز ناموزد ز هیچ آموزگار

در فَعَالِيَت‌هَای نِوِشْتَارِی این درس به اهداف هر تمرین توجّه کنیم :

تمرین یکم :

– ارجاع فراگیر به متن و بازخوانی آن

– تقویت توجّه نسبت به ساخت واژه‌ها

– شناخت واژگان مترادف و ریشه واژگان

این تمرین حوزه‌های مهارت املائی و ریشه‌شناسی واژگان را تقویت می‌کند و فراگیر را به درک عمیق‌تری از املا و ساخت واژه‌ها می‌رساند. لازم است دقت فراگیر به این نکته معطوف شود : واژگانی که دارای حرف‌های مشترکی هستند، لزوماً از یک ریشه نیستند و نیاز است در این مواقع به معنای آن واژگان توجّه شود.

نمونه : (یوم، ایام) // (مغتنم، غنیمت) // (مبصر، بصیرت) // (احتیاج، حاجت) // (مساعی، سعی)

تمرین دوم :

– یادآوری کنایه

– کاربست جمله‌های کنایی در نظم و نثر

کنایه در لغت به معنی پوشیده سخن گفتن است و در اصطلاح ادبی، سخنی که دو معنی داشته باشد؛ یکی نزدیک به ذهن و دیگری دور از ذهن و گوینده این سخن را به گونه‌ای بیان می‌کند که ذهن شنونده از معنی نزدیک به معنی دور توجّه می‌کند. عبارت‌های فعلی و جمله‌ها پرکاربردترین نوع کنایه در زبان فارسی است. مانند : «راه را کج کردن» و «چو در هست حاجت به دیوار نیست» که افزون بر کنایه بودن، به عنوان ضرب المثل نیز به کار می‌روند.

تمرین سوم :

– آشنایی بیشتر با پرسش انکاری

– مقایسه کارکرد پرسش انکاری و پرسش صریح

دو بیت آغازین این تمرین دارای پرسش انکاری هستند.

نظامی گنجوی، شاعر قرن ششم و اوایل قرن هفتم (ه.ق) معروف‌ترین سراینده ادبیات بزمی ایرانی است. زادگاه نظامی شهر گنجه (واقع در آذربایجان کنونی) است. نظامی مانند بیشتر استادان پیش از خود، از علوم عقلی و نقلی بهره‌مند بود. وی در بزم سرایی از بزرگ‌ترین شاعران ادب فارسی است. آثار او عبارت‌اند از: مخزن الاسرار، خسرو و شیرین، لیلی و مجنون، هفت پیکر، اسکندرنامه، شامل شرف‌نامه و اقبال‌نامه که همگی نشان از سخنوری و بلاغت وی دارند.

نقد در اصطلاح ادبی، بررسی و تحلیل یک اثر برای روشن شدن نقاط قوت و ضعف و شگردهای سبکی و فکری است. کشف حال و ادراک حقیقت پیام نویسنده و شاعر، غایت و هدف نقد ادبی است، البته این کار، مستلزم غور و تعمق در همه زوایای اثر و جهان نویسنده است.

از مهم‌ترین و دقیق‌ترین مباحث نقد ادبی، تصحیح متون است که آن را نقد متون نیز گویند. هدف و غایت نقد و تصحیح متون این است که از روی نسخ خطی موجود، نسخه اصلی یا قریب به اصل اثری را احیا و مرتب و مدون کنند و آن را به صورتی عرضه دارند که بتوان یقین و اطمینان حاصل کرد که اگر اصل اثر، یعنی نسخه خطی مؤلف در دست نیست، نسخه‌ای از آن وجود دارد که به صورت اصلی است و مصنف و مؤلف آن را نوشته است.

هدف منتقد آن نیست که چیز تازه‌ای به وجود آورد بلکه می‌خواهد چیزی را که وجود دارد تحلیل و توصیف کند و عناصر و اجزای آن را بشناسد.

انتقاد لااقل به یک تعبیر، عبارت از آن است که اصول و قواعدی را که نزد ذوق سلیم پذیرفته شده است، در شناسایی آثار هنر به مثابه ملاک و میزان قطعی به کار ببرند. پس اگر انتقاد در میان نباشد، ارزش واقعی آثار معلوم نمی‌گردد.

دنیای نوجوانی و بلوغ: گروه دوستان برای نوجوانان بسیار اهمیت دارد. به دلیل تمایلی که به گذراندن وقت با افراد هم سن و سال خود دارند از فعالیت‌های خانوادگی دوری می‌کنند. اگر برای انجام کار از آنها کمک بخواهید ناراحت می‌شوند و غرورشان جریحه‌دار می‌شود. در این سن، حالت‌هایی همچون کم‌حوصلگی، زودرنجی و کم‌تحمل شدن افزایش می‌یابد، اگر چه این روحيات به‌طور مکرر در این سنین مشاهده می‌شود، اما هر بار که بروز می‌کند به سرعت هم فرو می‌نشیند.

پس دبیران محترم و والدین باید هنگام برخورد با کودکان و نوجوانان خود به یاد داشته باشند که

آنها دارای ویژگی‌های شخصیتی متفاوتی هستند، لذا باید از به کار بردن روشی یکسان در برخورد با شخصیت‌های مختلف خودداری نمایند. چگونگی رفتار دبیران با نوجوانان دوره اول دبیرستان، می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در تغییرات مثبت شخصیت دانش‌آموزان داشته باشد.

یک بررسی در دهه ۵۰ و اوایل دهه ۶۰ در آمریکا نشان داد که جوانان، والدینشان را مهم‌ترین عامل مؤثر در زندگی خود می‌دانند. در کنار آن، ده عامل مؤثر دیگر همچون معلم، مربی ورزشی، رئیس‌جمهور و سایر شخصیت‌های سیاسی قرار داشتند. بررسی مشابهی که اخیراً صورت گرفت، نشان داد که از میان عوامل ده‌گانه مزبور، والدین نهمین رتبه مؤثر را در زندگی فرزندان دارا هستند. دیگر عوامل عبارت بودند از: ورزشکاران، هنرپیشه‌های سینما، خوانندگان و سایر هنرمندان؛ به عبارت دیگر، از ده عامل مؤثر در زندگی نوجوانان، فقط والدین همچنان اهمیت داشتند و سایر عوامل دچار تغییر شده بودند.

دوران نوجوانی یک مرحله انتقالی برای کودک و والدین او محسوب می‌شود. ما دیگر با یک کودک روبه‌رو نیستیم بلکه با یک نوجوان مواجهیم، بنابراین باید روش‌های انضباطی، ارتباطی، واکنشی و کنترلی خود را تغییر دهیم. والدین باید از رفتار طبیعی یک نوجوان آگاه باشند تا بتوانند به گونه‌ای مؤثر با نوجوانان برخورد کنند.

مرحله بلوغ، نه تنها دورانی دشوار برای نوجوانان است بلکه والدین نیز در این دوران دچار فشارهای روانی، پریشانی، اضطراب و سایر دگرگونی‌ها می‌شوند.

معلمان، مربیان ورزشی، مشاوران تربیتی و افرادی که بیشتر با نوجوانان سر و کار دارند، به طور معمول با رفتارهای طبیعی نوجوانان آشنایی دارند و می‌توانند رفتارهای غیرعادی نوجوانان را تشخیص دهند، هر چند ممکن است قادر نباشند دلیلی برای آن ارائه کنند و روش تشخیص یک رفتار طبیعی از غیر طبیعی را آموزش دهند.

تربیت درست نوجوانان با استفاده از راهکارهای علمی و روان‌شناسانه، آرزوی همه پدران و مادران در سراسر جهان است، اما جامعه اسلامی به این مقدار بسنده نمی‌کند و در پی ایجاد پشتوانه دینی و فرهنگی مناسب برای تقویت مبانی هویتی و شخصیتی نوجوانان است.

برای دستیابی به این هدف والا، به نوشته‌هایی نیازمندیم که افزون بر راهکار علمی و روان‌شناختی، از آموزه‌های دینی نیز بهره برده باشد.

سعدالدین وراوینی از دانشمندان اهل وراوین در نزدیکی «اهر» بود که در قرن هفتم می‌زیست. وی کتاب مرزبان‌نامه را که به زبان طبری (مازندرانی کهن) بود به فارسی برگرداند. مرزبان‌نامه از جمله آثار مهم نثر مصنوع فارسی است و به روش کلیله و دمنه فراهم آمده و مطالب آن از زبان وحوش، طیور، دیو، پری و آدمی بیان می‌شود. از این کتاب دو ترجمه در دست است؛ نخست از محمدبن غازی که «روضة العقول» نام دارد و ترجمه دوم از آن سعدالدین وراوینی است. سعدالدین از منشیان اواخر قرن ششم و اوایل قرن هفتم است.

درون مایه این حکایت به گونه ضرب‌المثل در ادب فارسی به کار می‌رود:

دیگران کاشتند و ما خوردیم
ما بکاریم و دیگران بخورند

نکات کلیدی حکایت

حکایت باغبان نیک‌اندیش با تصرف و تلخیص از باب نهم مرزبان‌نامه انتخاب شده است. در این حکایت، حس نوع‌دوستی و منفعت‌رسانی به هم‌نوعان، همچنین حس امید به زندگی و آینده در مخاطب تقویت می‌شود. در مرزبان‌نامه این حکایت به طرز زیبا به پایان می‌رسد:

«بکاشتند و بخوردیم و کاشتند و خوریم
چو بنگری همه برزیرگان یک‌دگریم

خسرو از وفور دانش و حضور جواب او شگفتی تمام نمود. گفت: ای پیر، اگر تو را چندان در این بستان‌سرای کون و فساد بگذارند که از این درخت میوه‌ای به من تحفه آری، خراج این باغستان تو را دهم. القصه، او امید به وفا رسید. درخت میوه آورد و قصه به پادشاه برد و وعده به انجام پیوست.

اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی بیشتر با مفهوم دوستی در نثر و نظم فارسی و احادیث پیشوایان دینی (علم)
- ۲- تقویت خوانش متن با لحن مناسب (عمل)
- ۳- تقویت توجه نسبت به راهنمایی‌های بزرگان دین و فرهنگ (اخلاق)
- ۴- آشنایی با صفت برتر و برترین (علم)
- ۵- تقویت علاقه نسبت به گزینش دوستان مناسب با معیارهای برآمده از فرهنگ ایرانی - اسلامی (ایمان)
- ۶- تقویت نقد و تحلیل پیام‌های متن (تفکر)
- ۷- افزایش توانایی کاربرد آموزه‌های محتوای درس در فعالیت‌های گفتاری، نوشتاری و رفتاری (عمل)

روش‌های تدریس پیشنهادی

- روش کارایی گروه
- روش پرسش و پاسخ
- روش قضاوت عملکرد و ...

کار افزارها و رسانه‌های آموزشی

کتاب‌های مرتبط با درون‌مایه و مضمون درس، تخته، گچ، ماژیک، عکس، فیلم و ... در ارائه این درس چنانچه تصاویر یا فیلم‌هایی درباره دوستی‌های مناسب به نمایش درآید، فرایند آموزش تأثیرگذارتر می‌شود.

درنگی در متن

متن درس از نوشته‌ها و سروده‌هایی تشکیل شده است که هر یک متعلق به شاعر، نویسنده، یا شخصیتی برجسته است. هنر نویسنده آن بوده که این بخش‌های متنوع را به خوبی به هم پیوند داده است؛ به گونه‌ای که گویی همه این قسمت‌ها از آن یک نویسنده است. به این پیوستگی و یک پارچگی در متن، «انسجام متن» می‌گویند.

لحن غالب متن درس، لحنی تعلیمی و آموزشی است که با لحن‌های جمله‌های خبری، امری، و پرسشی همراه است.

متن علاوه بر ترادف (همراهی و همدلی، خوب و مفید، اهمیت و ارزش، دین و آیین و ...) تضاد (خوشی و ناخوشی، پاک و پلید، نیک و بد و ...) مراعات نظیر (پدر، مادر، معلم، مربی و ...) دارای اشعار و جمله‌های حکمت آمیزی است که اثرگذاری پیام‌های متن را دو چندان می‌کند.

افزون بر آنچه که یاد شد، آرایه‌هایی مانند: تشبیه (مصاحبت با یک دوست ... همچون ورزش نسیم دل‌انگیز است و ...)، تشبیه تمثیل (دیدار یار غایب دانی چه ذوق دارد؟ ...)، جناس (یار و مار و ...) و تلمیح (پسر نوح با بدان بنشست ...) متن را دلنشین‌تر ساخته است.

در فَعَالِیْت‌های نوشتاری این درس به هدف‌های زیر توجّه کنیم :

تمرین یکم :

- ترکیب مناسب واج‌ها در محور همنشینی
- شناخت واژگان متعارف
- ساخت واژگان معنادار بر پایه متن درس

تمرین دوم :

- شناخت صفت‌ها بر پایه سنجش و مقایسه
- شناخت گروه اسمی حرف اضافه‌دار « از » در ساخت جمله‌های دارای صفت تفضیلی
- شناخت تکواژ صرفی «ترین» در ساخت صفت عالی

تمرین سوم :

- بازخوانی متن‌های پیشین
- تقویت درک و دریافت معانی گونه‌های پرسش

تمرین چهارم :

- خوانش متن با لحن مناسب
 - تقویت درک متن‌های کهن
 - تقویت بازگردانی نثرهای کهن به نثر معیار و معاصر
- یکی از راه‌های تقویت مهارت درک و دریافت زبان فارسی، خوانش متن‌های کوتاه و حکایت‌های تاریخی به نثر مسجّع یا نثر مرسل کهن است. این گونه تمرین‌ها، پیوندهای فرهنگی و درک مناسب از زبان فارسی را ژرف‌تر می‌سازد.

از نکته‌ها و اطلاعاتی که در زیر آمده است، می‌توان در کیفیت بخشی به تدریس بهره گرفت :

رسانه‌های آموزشی :

- کتاب داستان‌های ادبی و دینی، متناسب با موضوع درس
 - کتاب‌های روان‌شناسی، ویژه نوجوانان، به منظور هدایت آنان در انتخاب دوست
 - ارائه آثار بزرگانی که نامشان در درس ذکر شده است.
 - بیان حکایات و داستان‌هایی از کليلة و دمنه، گلستان، بهارستان، مرزبان‌نامه، متناسب با موضوع
 - رایانه و اینترنت (سایت تبیان و مدرسه اینترنتی تبیان، بخش نوجوان و مشاوره)
- ایجاد ارتباط و انگیزه‌سازی :**

عنوان درس روی تابلو نوشته می‌شود.

درس با ذکر حدیثی درباره موضوع دوستی، آغاز می‌شود.

نمایش کوتاهی از گلستان و یا مثنوی معنوی توسط یکی از گروه‌ها اجرا می‌شود.

سپس دبیر، شعر زیر را از گلستان می‌خواند :

گلی خوشبوی در حمام روزی	رسید از دست محبوبی به دستم
بدو گفتم که مشکی یا عبیری	که از بوی دلاویز تو مستم
بگفتا من گلی ناچیز بودم	ولیکن مدتی با گلُ تشستم
کمال همنشین در من اثر کرد	وگر نه من همان خاکم که هستم

پس از خواندن شعر، به نقش دوست در ارتقا و تعالی انسان و یا حقارت و پستی او اشاره می‌شود.

چنانچه گروه‌ها به روش کارایی گروه عمل کنند، آموزش از کیفیت مناسب‌تری برخوردار می‌شود.

ارزشیابی تشخیصی :

برای انتقال پیام درس به فراگیران از روش پرسش و پاسخ و قضاوت عملکرد استفاده شود.

فعالیت‌های خلاقانه :

انتخاب عنوان مناسب دیگری برای درس

یافتن ضرب‌المثل، حدیث، داستان درباره موضوع درس

ارزشیابی تکوینی :

در این مرحله از روش قضاوت عملکرد، به استدلال و نتیجه‌گیری پرداخته می‌شود.

ارزشیابی پایانی :

— مشاهده رفتار پسندیده فراگیران با یکدیگر

— نوشتن خلاصه درس

— بیان آرایه‌های ادبی (تشبیه و تلمیح و...)

— تلمیح (در لغت یعنی به گوشه چشم اشاره کردن) : از جمله صنایع معنوی بدیع است که در آن نویسنده

یا گوینده در ضمن نوشتار یا گفتار خودش به آیه، حدیث، داستان، یا مثل معروفی اشاره داشته باشد.

شاه ترکان سخن مدعیان می‌شنود شرمی از مظلمه خون سیاوشش باد

(حافظ)

اشاره به داستان سیاوش در شاهنامه فردوسی است.

بوی پیراهن گم‌گشته خود می‌شنوم گر بگویم، همه گویند ضلالی است قدیم

(سعدی)

به داستان حضرت یوسف (ع) اشاره شده است.

ارزش تلمیح به میزان تداعی بستگی دارد که از آن به دست می‌آید. هر قدر اسطوره‌ها و داستان‌های

مورد اشاره لطیف‌تر باشد، تلمیح، بلیغ‌تر محسوب می‌شود. لازمه بهره‌مندی از تلمیح، آگاهی از

دانسته‌ای است که شاعر یا نویسنده به آن اشاره می‌کند؛ به همین سبب دریافتن تلمیح‌هایی که یک شاعر

ژاپنی در شعر خود آورده، برای خواننده فارسی‌زبان دشوار به نظر می‌رسد و بالعکس. تلمیح در شعر

فارسی، می‌تواند با مراعات نظیر همراه باشد.

در یکی از شعرهای این درس، تلمیح به کار رفته است و سعدی برای تأثیرگذاری بیشتر سخن

خود، به داستان اصحاب کهف و فرزند بی‌ایمان حضرت نوح (ع) اشاره داشته است :

پسر نوح با بدان بنشست

سگ اصحاب کهف روزی چند

نمونه‌های تضمین موجود در متن درس :

مطلع : دیدار یار غایب دانی چه ذوق دارد ابری که در بیابان بر تشنه‌ای بیارد

مَقْطَع : دانی چرانشیند سعدی به کنج خلوت کز دست خوب رویان بیرون شدن نیارد
(غزلیات سعدی - ۱۶۴)

« هر که با بدان نشیند، اگر نیز طبیعت ایشان در او اثر نکند، به طریقت ایشان متهم گردد.
رقم بر خود به نادانی کشیدی که نادان را به صحبت برگزیدی»
(گلستان، باب هشتم، گفتار ۷۸)

«پسر نوح با بدان بنشست خاندان نبوتش گم شد
سگ اصحاب کهف روزی چند بی نیکان گرفت و مردم شد»
(گلستان، باب اول، حکایت ۴)

« مثل همنشین بد چون آهنگر است، اگر جامه نسوزد دود در تو گیرد و مثل همنشین نیک چون
عطار است، که اگر مُشک به تو ندهد، بوی در تو گیرد».

(گلستان، باب هشتم)

مولوی : جلال الدین محمد، مشهور به مولوی (۶۷۲-۶۰۴ ه.ق.) فرزند سلطان العلماء،
محمد بن حسین خطیبی، معروف به بهاء الولد است. گویا پدرش به خاطر رنجش سلطان محمد خوارزم شاه
در زمانی که جلال الدین کودک بود، از بلخ بیرون آمد و پس از مدتی سیر و سیاحت به قونیه رفت.
مولوی پس از درگذشت پدرش، تحت ارشاد برهان الدین، محقق ترمذی قرار گرفت؛ سپس به امر
او برای تحصیل به حلب و دمشق رفت و پس از تحصیل به قونیه بازگشت و به تدریس مشغول شد.
در سال ۶۴۲ (حدود ۳۸ سالگی) با شمس الدین محمد بن علی ملک داد آشنا و منقلب شد. پس از
آشنایی، مسند درس را ترک گفت تا تماماً مرید شمس شود. شاگردان مولوی، شمس را به دمشق
فرستادند. به دستور مولوی سلطان الولد در پی شمس به آنجا رفت و او را باز گرداند. اما در سال
۶۴۵ شمس به یکباره ناپدید شد. از این پس، مولوی مسند تدریس را ترک کرد.

آثار مولانا عبارت اند از : مثنوی (در شش دفتر و بیش از ۲۶ هزار بیت)، دیوان غزلیات شمس
یا دیوان کبیر (در حدود ۵۰ هزار بیت)، رباعیات، مکتوبات، فیه ما فیه و مجالس سبعه.
نمونه موجود در متن درس :

تا توانی می‌گریز از یار بد یار بد بدتر بود از مار بد
مار بد تنها تو را بر جان زند یار بد بر جان ویرایمان زند

(مثنوی معنوی، دفتر اول)

نمونه‌های دیگر از این مفهوم در مثنوی عبارت است از :

گفت یارب بدبلاً آشفتن است	چون که در آمد طریقم خفتن است
عشوه‌های یارب دمنیوش، هین	دام بین، ایمن مرو تو بر زمین
مار بد جانی ستاند از سلیم	یار بد آرد سوی نار جحیم
عقل تو گراژدهایی گشت مست	یار بد او را ز مُرد دان که هست
یار بد مار است هین بگریز از او	تا نریزد بر تو زهر، آن زشت خو

سنایی : ابوالمجد مجدود بن آدم، شاعر و عارف مشهور قرن ششم (ولادت : اوایل یا اواسط نیمه دوم قرن ۵ . وفات : بین ۵۲۵ تا ۵۴۵ هـ . ق.) پس از رشد در شاعری به دربار غزنوی راه یافت، ولی از مدح مسعود ابن ابراهیم و بهرام شاه ابن مسعود بهره‌ای نیافت و پس از مدتی به عرفان روی آورد. از آن پس به مکه و برخی شهرهای خراسان رفت. در سال ۵۱۸ به غزنین برگشت. کارنامه بلخ را در همان شهر و بسیاری از غزلیات و قصایدش را در خراسان سرود.

سنایی دو دوره کاملاً متفاوت شعری دارد.

۱- دوره لهُو و لعب و مدح بزرگان عصر

۲- دوره سرودن اشعار اخلاقی و عارفانه.

وی ظاهراً در اثنای سفرهای متمادی خود تغییر حالت روحانی یافت و در غزنین گوشه عزلت گزید

و در همین دوره حدیقه را سرود.

آثار سنایی : حدیقه الحقیقه، طریق التّحقیق، سیر العبادالی المعاد و کارنامه بلخ (مطایبه نامه).

دریچه‌های شکوفایی

روان خوانی

هلن آدامز کلر

هلن کلر در سال ۱۸۸۰ در ایالت «آلاباما» ی آمریکا به دنیا آمد. او هنگامی که هجده‌ماه بیشتر نداشت، در اثر ابتلا به بیماری مننژیت، بینایی و شنوایی خود را از دست داد. در شش سالگی تحت تعلیم معلمی بزرگوار به نام «آن سالیوان» که تا پایان عمر در کنارش به سر برد، قرار گرفت. سالیوان با فشار دادن علامت‌هایی به وسیله انگشتان خود بر کف دست هلن، با او ارتباط برقرار می‌کرد. هلن در سال ۱۹۰۴ تحصیلات دانشگاهی خود را به پایان رساند؛ در این مدت او توانست با فشار دادن انگشت بر گلولی آن سالیوان و تقلید ارتعاشات صوتی او، صحبت کردن را بیاموزد. هلن از وقتی که دانشجو بود، نگارش را آغاز کرد. کتاب‌ها و مقاله‌های او در زمینه نابینایی، ناشنوایی، مسائل اجتماعی و حقوق زنان نگاشته شده است.

متن روان‌خوانی از کتاب «سه روز برای دیدن» انتخاب شده است. نویسنده در آن می‌کوشد تا مخاطبان را نسبت به استفاده مناسب‌تر از حواس خود برانگیزاند و از تکرار پرهیزاند. وی می‌گوید: «من با گوش عشق، صدای جریان شیره نباتی را در عروق بلوط کهن می‌شنیدم و ناشنیدنی‌ها را می‌شنیدم». درباره انسان‌هایی که به بیماری عادت دچار شده‌اند، می‌گوید: «چشمان افراد بینا خیلی زود به روال عادی اطرافشان عادت می‌کند و آنها فقط چیزهای شگفت‌انگیز و خارق‌العاده را می‌بینند، اما در دیدن اکثر دیدنی‌های شگفت‌انگیز، چشم‌ها تبیل و کاهل هستند».

برانگیختن دانش‌آموزان به بهره‌گیری از تمام حواس ظاهری، فکری و درونی از پیام‌های مهم این درس است.

دارای

ادبیات بومی ۱

تورا ای کمن بوم و بر دوست دارم
تورا ای کرامایه، دیرنه ایران زمین
... تورا ای کرامی وطن، دوست دارم

اخوان ثالث

این درس، ایستگاه اندیشیدن، درنگ کردن و آفریدن در فضای فرهنگی ادبیات بومی است. میدان فراخی است تا هر دانش‌آموز با نظارت و هدایت معلم، آن پاره نادیده و احتمالاً از قلم افتاده نمودهای فرهنگی و جلوه‌های آداب و رسوم و سنت‌های بومی - منطقه‌ای خود را پدیدار کند و یا به بازشناسی و معرفی چهره‌های فکر و فرهنگ و ادب دیار خویش بپردازد؛ بنابراین، درس آزاد، مجال است تا دانش‌آموز و معلم به یاری هم، به فراخور ذوق و علاقه، دل‌بستگی‌های فرهنگ بومی و نیازها و بایسته‌هایی که در دیگر درس‌ها به چشم نیامده‌اند یا نیاز به دگرباره و دقیق‌تر و عمیق‌تر دیدن دارند، را بازگو نمایند.

به بیان دیگر درس آزاد، فرصتی است تا دانش‌آموز و معلم در تألیف کتاب مشارکت داشته باشند و هر یک خود را در شکل‌گیری کتاب سهیم ببینند و کتاب را از آن خود بدانند؛ به گونه‌ای که دانش‌آموزان پس از تألیف درس آزاد می‌توانند نام خود را در ردیف نام پدیدآورندگان کتاب ثبت کنند. بر پایه آنچه گفته شد، اهداف درس آزاد را می‌توان بدین گونه برشمرد:

- ۱- تشخیص کاستی‌های احتمالی کتاب و اقدام به تولید محتوای مناسب
- ۲- پرورش توانایی تولید ماده درسی در دانش‌آموزان با نظارت و هدایت دبیران
- ۳- پاسخ به نیازهای دبیران، دانش‌آموزان و اولیا
- ۴- بهره‌گیری از مشارکت همکاران در تألیف کتاب
- ۵- بهره‌گیری از تعامل دانش‌آموز و خانواده در سازمان‌دهی و تألیف کتاب
- ۶- آشنایی با برخی از نمودهای فرهنگی و جلوه‌های آداب و رسوم و سنت‌های بومی یا منطقه‌ای

۷- شناخت بیشتر شخصیت‌های علمی و فرهنگی محل زندگی

۸- توجه عمیق‌تر به لهجه، گویش و نشانه‌های زبان محلی

- ۹- پرورش توانایی نویسندگی و بهره‌گیری از تفکر و نقد و تحلیل
۱۰- ایجاد علاقه نسبت به فرهنگ محلی و فولکلور و آثار ادبی و زبانی منطقه‌ای.

تولید درس آزاد

- برای نوشتن و تولید درس آزاد، یکی از روش‌های زیر پیشنهاد می‌شود:
- ۱- هر دانش‌آموزی به صورت مستقل و فردی برای تولید درس آزاد اقدام نماید.
 - ۲- دانش‌آموزان به صورت گروهی و با مشارکت تمام افراد گروه (تقسیم‌بندی دانش‌آموزان کلاس به چند گروه) برای تولید درس آزاد اقدام نمایند.
 - ۳- تولید درس در کلاس (مجموعه‌نظریه‌های کلاس با راهنمایی و رهبری معلم کلاس)
توجه: طرح موضوعاتی مناسب با عنوان و محتوای فصل در حوزه فرهنگ و زبان و آداب محلی، نیازهای ویژه دانش‌آموزان و ناگفته‌های کتاب، در این قسمت، پیشنهاد می‌شود. در تولید درس آزاد می‌توان از توانمندی دانش‌آموزان در بندنویسی بهره برد. برای نمونه، موضوع نوشته: «محل زندگی»، موضوع خیلی کلی است و باید به موضوعات کوچک‌تر، محدود شود. مثلاً وضعیت جغرافیایی محل، آداب و رسوم، زبان منطقه و غذاهای خاص آن منطقه، چهار موضوع کوچک‌تری هستند که در مورد هر یک می‌توان یک بند نوشت. لازم است معلم به دانش‌آموزان کمک کند تا چهارچوب متن خود را مشخص نمایند، سپس، اقدام به نوشتن کنند. به عنوان نمونه، چهارچوب نوشته، می‌تواند شامل سه بند باشد که بند اول وضعیت جغرافیایی محل را توضیح دهد؛ بند دوم زبان و بند سوم آداب و رسوم منطقه را بیان کند.

در تدوین متن می‌توان از روش‌های قضاوت عملکرد و بارش مغزی بهره برد. در این قسمت، موضوعاتی مناسب با عنوان و محتوای فصل در حوزه فرهنگ و زبان و آداب محلی، پیشنهاد می‌شود. درس آزاد در فصل «ادبیات بومی» آورده شده است و این موضوع دامنه گسترده‌ای دارد؛ لذا امکان تولید متن زیبا فراهم است.

در طراحی فعالیت‌های کتاب نوشتاری نیز تطابق فعالیت‌ها با روند طراحی کتاب ضروری است. از دید ساختاری توجه به عناصر مبتنی بر نگرش شبکه‌ای، نقش معلم به عنوان ناظر و راهنما و نقش دانش‌آموز در مقام تولیدکننده ضروری است.

روش پیشنهادی برای تدوین درس آزاد : بارش فکری

مراحل تولید :

۱- موضوعی در ارتباط با فرهنگ بومی و محلی با نظرخواهی از دانش‌آموزان انتخاب می‌شود.

۲- قوانین مربوط به بارش فکری برای دانش‌آموزان مطرح می‌شود و آنها ملزم به رعایت قوانین می‌شوند.

قوانین عبارت‌اند از :

- انتقاد کردن و ردّ دیدگاه‌های دیگران ممنوع
- از ترکیب ایده‌ها، ایده‌های بهتری ساخته می‌شود.
- هرچه تعداد ایده‌ها بیشتر باشد، بهتر است.

۳- نظرات یا اطلاعات دانش‌آموزان دربارهٔ موضوع انتخابی پرسیده می‌شود و کلیهٔ جمله‌ها بدون کم و کاست، پای تابلو نوشته می‌شود.

۴- پس از تمام شدن بارش فکری دانش‌آموزان، آنها را گروه‌بندی کنید تا در مورد جمله‌های نوشته شده در گروه گفت‌وگو کنند و از این طریق، جمله‌های تکراری را حذف کنند، جمله‌هایی را که قابلیت ادغام دارند، ادغام نمایند و در جمله‌هایی که نیاز به اصلاح و تغییر دارند، تغییرات لازم را اعمال کنند.

۵- جمله‌های جدید، مجدداً بر روی تخته نوشته می‌شوند و با نظر کلیهٔ دانش‌آموزان، اولویت‌بندی صورت می‌گیرد.

۶- متن حاصل بعد از تنظیم و نهایی شدن با خطّ خوش، بر روی تخته نوشته می‌شود و همهٔ دانش‌آموزان، آن را در کتاب خود می‌نویسند.

نکتهٔ مهم : پیشنهاد می‌شود در هر استان، متون تولید شده در این فصل، گردآوری و جمع‌بندی شود. نوشته به گونه‌ای باشد که ویژگی‌های آن استان را به خواننده، معرفی کند. این مطالب برای گروه زبان و ادب فارسی دفتر تألیف ارسال شود یا در خود استان، کارگروهی برای این کار شکل بگیرد تا پس از بازبینی، تکمیل و اصلاح علمی آنها کتابی با عنوان دایرةالمعارف استان‌شناسی متناسب با دانش‌آموز دورهٔ متوسطه تدوین گردد.